

REWITALIZACJA ZNAKÓW TOŻSAMOŚCI MIASTA NA PRZYKŁADZIE STORCZYKARNI W ŁAŃCUCIE

UPGRADING OF TOWN IDENTITY SIGNS ILLUSTRATED WITH AN EXAMPLE OF THE ORCHID HOUSE IN ŁAŃCUT

Stanisław Krzaklewski

dr inż. arch.

Politechnika Rzeszowska
Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska
Zakład Urbanistyki i Architektury

STRESZCZENIE

Oranżerie, palmiarnie i storczykarnie, osobliwe obiekty kultury materialnej, stanowiące zazwyczaj urozmaicenie pałacowej oprawy, z powodu kruchości ich materii, wymagają nadzwyczajnej i stałej pieczy. Pozbawione gospodarza, ulegają szybko nieuchronnej destrukcji. Stan storczykarni zespołu pałacowo-parkowego łańcuckiego zamku w okresie powojennym przedstawiał się katastrofalnie. Wydawało się, że ten niewielki obiekt – subtelnie kreujący wyjątkowe miejsce w pałacowym otoczeniu, dodający uroku historycznemu założeniu, stanowiący kiedyś szczególną miejscową atrakcję – jest już bezpowrotnie utracony. Współczesna rzeczywistość, po zakończonej w 2008 r. rewitalizacji obiektów łańcuckiego zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego, przedstawia (obok budynków menażu i kasyna) obraz odrodzonej storczykarni, wzbogaconej przestrzennie i użytkowo. Storczykarnia wpisuje się na nowo w specyfikę niewielkiego Łańcuta, przywracając na tle dawnej rezydencji pełnię jego tożsamości.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, małe miasta, elementy-znaki, łańcucka storczykarnia.

ABSTRACT

Orangeries, palm houses and orchid houses, the peculiar cultural complexes usually constituting the variety of the palace setting, due to the assigned „brittle matter” to them, need the extraordinary and stable care. Deprived of the farmer they quickly undergo destruction. The condition of the orchid house of the palace-park complex of the Łańcut castle, was disastrous within the post-war period. It seemed that the tiny place, subtly creating the exceptional place, in a palace surrounding, adding the charm to the historic landscaping, being a local attraction in the past, is irrevocably lost. The modern reality after the revitalisation of the Łańcut historic palace-park complex after 2008 presents itself (apart from the mess and a casino house) and the orchid house as revived, and spatially and functionally enriched. The Orchid House has been set anew in the specificity of small Łańcut restoring its full identity on the background of the old residence.

Key words: upgrading, small towns, ‘elements-signs’, the Łańcut Orchid House.

1. WPROWADZENIE

Zapisane w annałach dzieje miast, chociażby najbardziej niezwykle nie przemawiają bezpośrednio, ich uświadomienie wymaga osobistego zaangażowania i pewnej wiedzy umożliwiającej przeprowadzenie procesu poznawczego. Inaczej oddziałują niezwykle miejsca czy elementy będące [...] *składnikami syntetycznego wizerunku miasta, który umożliwia mieszkańcom identyfikację, a gościom zapamiętanie miasta jako interesującego* [2]. Zamek łańcucki i ogród zamkowy, nieodłącznie związane z wizerunkiem miasta, decydują o jego tożsamości oraz niepowtarzalnym charakterze i tworzą semantyczną całość ułatwiającą odróżnienie pojęciowego obrazu tej miejscowości od wielu innych miast małych (poniżej 20 tys. mieszkańców), stanowiących 81,7% ogółu miast polskich [3].

2. ZARYS HISTORII MIEJSCA – GENEZA ŁAŃCUCKIEJ STORCZYKARNI

Zamek łańcucki to rezydencja wzniesiona w latach 1629–1642 na polecenie Stanisława Lubomirskiego jako palazzo in fortezza. W drugiej połowie XVIII w., pod auspicjami ówczesnej właścicielki Łańcuta Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej, przekształcona została w zespół pałacowoparkowy. Ten charakter utrzymywany był w późniejszych okresach, mniej lub bardziej sprzyjających stanowi jej utrzymania aż do objęcia ordynacji (w latach 1885–1915) przez Romana Potockiego, który wraz z żoną Elżbietą z Radziwiłłów przeprowadził generalną przebudowę pałacu oraz otoczenia, znacznie rozwijając i przekształcając założenie parkowe. Te kompleksowe prace uczyniły z łańcuckiego zespołu pałacow-ogrodowego jedną z najbardziej luksusowych rezydencji w Europie kontynentalnej.

W tym okresie świetności, na zlecenie właścicieli, wiedeńska firma Griedel wybudowała w latach 1893–1904 na terenie pałacowego parku okazałą palmiarnię, stanowiącą kopię cesarskiej palmiarni w Schönbrunnie. Nad roślinnością palmiarni pieczę sprawował wtedy ogrodnik Alois Philipp. Sprowadzał on wiele najrozmaitszych roślin z różnych kontynentów i stref klimatycznych w związku z czym niejako zaistniała konieczność utworzenia zaplecza dla palmiarni. Wzniesiono je w formie szklarni wzorowanej na małej wiedeńskiej szklarni Rothshilda stojącej przy Hohe Warte we Wiedniu [1].

Zapewne utrzymanie okazałej szklano-żeliwnej budowli mieszczącej palmiarnię stanowiło niejaki problem, gdyż w 1914 r. została ona rozebrana, zaś wyżej wspomniane jej zaplecze stało się szczególnym obiektem, gdzie pod przeszkloną, wieloarową powierzchnią prowadzono hodowlę i uprawę różnych roślin, m.in. orchidei i storczyków, od których unikalna szklarnia wzięła nazwę.

Storczykarnia w swej części ekspozycyjnej umożliwiała prezentację najbardziej efektywnych kwitnących okazów, zarówno gatunków naziemnych, rosnących na skałach (litofitów), jak i rosnących na konarach drzew (epifitów).

Ekspozycja umożliwiająca bezpośrednie podziwianie zbioru efektywnych roślin w utworzonych specjalnie dla nich warunkach środowiskowych zbliżonych do naturalnych była nieodzownym elementem funkcji tego obiektu.

Storczykarnię, a w zasadzie jej oryginalną kolekcję podziwiali m.in. w 1923 r. Ferdynand, król Rumuni wraz z małżonką, księżną Marią, przebywający z kilkudniową wizytą w Łańcutcie, kilka lat później prezydent Ignacy Mościcki, a w 1937 r. księżę Kentu Jerzy z małżonką, księżną Mariną [4] Głośne wówczas wizyty ważnych osobistości i zainteresowanie niezwykle kolekcją kwiatów niejako potwierdzały i rozślawiały rzeczywistą atrakcyjność tego miejsca, które w zestawieniu ze specyficznym spektrum różnorodności zgromadzonych w obrębie rezydencji rysowało coraz szerzej jej osobliwy i wyjątkowy obraz.

Ta, można rzec, szczęśliwa dla storczykarni passa trwała jeszcze w okresie drugiej wojny światowej, gdy dobra łańcuckie pozostawały pod pieczę ostatniego ich sukcesora Alfreda Potockiego. Po zakończeniu wojny storczykarnię przejęło miejscowe Państwo Gospo-

darstwo Rolne, które do lat 80. XX w. w pewnym zakresie kontynuowało uprawę storczyków, później jednak przerwano ogrzewanie szklarni i opiekę nad storczykami, a obiekt w krótkim czasie popadł w ruinę.

Ryc. 1. Stan storczykarni przed rewitalizacją. Źródło: fotografia udostępniona autorowi przez Muzeum Zamku w Łańcucie dla przedmiotowego artykułu.

Fig. 1. The status of the Orchid House before the upgrading. Source: a photograph made available to the author by a Castle museum in Łańcut for the said article.

3. REWITALIZACJA – URATOWANIE STORCZYKARNI

W 1994 r., gdy storczykarnię przejęło Muzeum Zamku w Łańcucie, była ona kompletnie zdewastowana (ryc. 1). Podjęto konsekwentne starania o przywrócenie jej świetności. Podczas pierwszego etapu, w latach 2000–2002, wybudowano nową kotłownię. Następny etap obejmował projekt rewitalizacji zabytkowych budynków wchodzących w skład zespołu pałacowo–parkowego Muzeum Zamku w Łańcucie. Projekt powstał dzięki dofinansowaniu z mechanizmu EOG. Wsparcie udzielone przez Islandię, Liechtenstein oraz Norwegię ze środków mechanizmu finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego EEA GRANTS umożliwiło przygotowanie i realizację tego przedsięwzięcia, które objęło budynki maneżu, kasyna i storczykarni. W ramach konkursu architektonicznego na projekt rewitalizacji ww. budynków ogłoszonego w 2004 r. wyłoniono zwycięski zespół projektowy *Archistudio Studniarek i Pilinkiewicz*, który następnie opracował dokumentację projektową, na podstawie której zrealizowano obiekty objęte projektem rewitalizacji, m.in. w latach 2007–2008 zrekonstruowano dawną storczykarnię, wzbogacając funkcję zespołu o letnią kawiarnię. Storczykarnia, zrekonstruowana w oparciu o nowe możliwości techniczne i technologiczne, zajmuje powierzchnię ok. 640 m², w tym 230 m² przeznaczono na część ekspozycyjną, gdzie, tak jak przed laty, można podziwiać wspaniale kwitnące okazy rzadko spotykanych storczyków czy orchidei (ryc. 2, 3, 4, 5) przebywając w ich uroczym i najczęściej oszałamiająco pachnącym otoczeniu (choć są tu też niezwykle gatunki o zapachach wręcz odrażających). Pozostała powierzchnia przeznaczona jest na zaplecze przestrzenne obejmujące zróżnicowane strefy klimatyczne właściwe poszczególnym gatunkom, służące do ich bieżącej uprawy.

Czworoboczny układ, utworzony przez szklarnie mieszczące storczykarnię i część kawiarnianą, obramowuje wewnętrzny kwadratowy dziedziniec, osłonięty od góry efektywnym tekstylnym „żaglem” rozpiętym za pomocą systemu linowego na słupowej konstrukcji stalowej, tworząc lekkie, przepuszczające powietrze zadaszenie kameralnego wnętrza, użytkowanego jako zewnętrzny ogród kawiarniany (ryc. 7). Elementem dodatkowo urozmaicającym i wzbogacającym tę wyodrębnioną przestrzeń jest wpisana w nią powierzchnia wodna tworząca obramowanie wewnętrznej dziedzińca wzdłuż lśniących w słońcu

szklanych ścian storkyarni (ryc. 8). W wodzie tej oprócz rozmaitych refleksów, postrzegamy tu i tam kwitnące białe i fioletowawe grązele o błyszczących, ciemnozielonych owalnych liściach pływających na wodnej tafli, zaś między ich łodygami przemykające kolorowe rybki. To krajobrazowo-architektoniczne zestawienie różnorodnych kształtów, przezroczystości, zieleni i kwiatów w zróżnicowanych planach i skalach, przywołuje cały szereg skojarzeń i formuje obrazy, które przenikając się nawzajem, stwarzają oryginalną i osobliwą atmosferę tego miejsca.

Ryc. 2. Fragment ekspozycji w łańcuckiej storkyarni. Źródło: fot. autora

Fig. 2. A fragment of the exhibition in the Łańcut Orchid House. Source: author's photo

Ryc. 3. Przykład form roślinnych eksponowanych w łańcuckiej storkyarni. Źródło: fot. autora

Fig. 3. The example of the plant forms in the Łańcut Orchid House. Source: author's photo

Ryc. 4. Przykład form roślinnych eksponowanych w łańcuckiej storkyarni. Źródło: fot. autora

Fig. 4. The example of the plant forms in the Łańcut Orchid House. Source: author's photo

Ryc. 5. Przykład form roślinnych eksponowanych w łańcuckiej storkyarni. Źródło: fot. autora

Fig. 5. The example of the plant forms in the Łańcut Orchid House. Source: author's photo

Ryc. 6. Zrekonstruowana storczykarnia – fragment zewnętrzny. Źródło: fot. autora

Fig. 6. The renovated orchid house-the outside fragment.
Source: author's photo

Ryc.7. Wewnętrzny dziedzińiec z lekkim zadaszeniem. Źródło: fot. autora

Fig. 7. The roofed internal courtyard of the orchid house.

Source: author's photo

Ryc. 8. Powierzchnie wodne w przestrzeni wewnętrznej dziedzińca storczykarni. Źródło: fot. autora

Fig. 8. Water surfaces within the internal space of the orchid house courtyard.
Source: author's photo

4. ZAKOŃCZENIE Z WZMIANKĄ TEORETYCZNĄ

Na zakończenie, próbując przypisać temu zjawisku usystematyzowaną formułę w zakresie „odrębności” – „osobowości” architektury, miejsca, przestrzeni, nawiążę do sugerowanego przez prof. Zbigniewa Radziewanowskiego modelu - tezy dotyczącego rozwoju przestrzeni środowiska człowieka. *W modelu tym uznaje się niezbędność obecności w przestrzeni zasiedlonej elementów-znaków, reprezentujących wartości ponadprzeżyciowe za warunek podstawowy inicjacji procesu integracji człowieka z tym środowiskiem kulturowym* [4]. Odrodzona materialnie i ideowo Łańcucka Storczykarnia jest właśnie takim osobliwym elementem-znakiem.

UPGRADING OF TOWN IDENTITY SIGNS ILLUSTRATED WITH AN EXAMPLE OF THE ORCHID HOUSE IN ŁAŃCUT

1. INTRODUCTION

The history of towns written down in annals, even the most unusual ones do not directly weigh in favour, their explanation needs the personal engagement and certain knowledge allowing for carrying out the cognitive process. Extraordinary places or *elements that are the components of the synthetic town image, which allows the inhabitants for the identification, and the visitors remembering the town as the interesting one* [2] have a different influence. The Łańcut Castle and Castle Garden inseparably connected with the town image decide about its identity and the unique nature and create the semantic integrity facilitating the difference of the notional image of that place among many other small towns (below 20 thousand inhabitants), constituting 81,7% of the total Polish towns [3].

2. THE OUTLINE THE PLACE HISTORY – THE ORIGIN OF THE ŁAŃCUT ORCHID HOUSE

The Łańcut Castle, the residence built in 1629–1642 upon an order of Stanisław Lubomirski as a palazzo in fortezza. In the second half of the seventeenth century under the auspices of the Łańcut owner – Izabela maiden surname Czartoryski - Lubomirski was converted into the palace-park complex. That nature was kept in further periods, less or more favourable for its maintenance, until taking up the entail by (within the years 1885–1915) by Roman Potocki, who together with his wife – Elżbieta, maiden name Radziwiłł, performed the general conversion of the palace and its surrounding, considerably developing and converting the park landscaping. These complex works made the Łańcut palace-garden complex- one of the most luxurious residences in Continental Europe.

Within that magnificence period, upon the order of the owners, the Viennese company-Griedel built within the years 1893–1904 in the area of the palace, the huge palm house, being the copy of the imperial palm house in Schönbrunn. Alois Philipp, the gardener, had the palm house flora under his care. He imported many different plants from other continents and climatic zones so in connection to that there was a need to create the base for the palm house. It was built in a form of the greenhouse modeled on a small Viennese Rothschild greenhouse placed at Hohe Warte in Vienna [1].

Certainly, maintaining the huge glass-cast-iron building having the palm house was a problem because in 1914 it was demolished and the base mentioned above, was a special building where under the glazed, multi-ares area the cultivation and growing

of different plants was done, among others orchids and orchis, from which the unique greenhouse took its name.

The orchid house in its exhibition part allowed for the presentation of the most effective, blooming specimen, both the terrestrial species, growing on rocks (lithophytes), and growing on the limbs of trees (emiphytes).

The exhibition allowing the direct admiration of the collection of the effective plants in the environmental conditions created especially for them, similar to the natural ones, was the indispensable element of that building function.

The orchid house, and mainly its original collection was admired, among others, by: in 1923 Ferdinand, Romanian king with his wife, princess Mary, being with a several days visit in Łańcut, a few years later, the president Ignacy Mościcki, and in 1937 the Kent prince George with his wife princess Marina [5]. The well-known visits of important personages and the interest of the extraordinary collection of flowers, proved in some way and make famous the real attraction of that place, which in connection with the specific spectrum of the gathered diversities within the residence, made the wider and wider peculiarity of its image.

That happy streak for the Orchid House lasted within the period of the WW II, when the Łańcut estates was under the care of the last successor Alfred Potocki. After the war, the Orchid House was taken by the local State Agricultural Farm, that until the 80's of the twentieth century, continued the cultivation of orchids, later the heating and care of the orchid house was stopped, and the building quickly fall into ruin.

3. UPGRADING – SAVING THE ORCHID HOUSE

In 1994, when the Orchid House was taken by the Castle Museum in Łańcut, it was completely destroyed (Fig.1). The consistent efforts have been take to restore its greatness. In the years 2000–2002, the first stage, a new boiler house was built. The next stage included the upgrading project of the historic buildings of the palace-park complex of the Castle Museum in Łańcut, that was created on the basis of the subsidizing from the EOG mechanism. The support given by the Iceland, Liechtenstein and Norway from the European Financial Mechanism of the Economic Area EEA GRANTS, it allowed the preparation and realization of that undertaking, including the buildings of riding arena, club and the Orchid House. The winning team of designers Archistudio Studniarek i Pilinkiewicz was selected within the architectural contest for the upgrading design of the buildings mentioned above announced in 2004, on the basis of which the buildings were finished and among them in the years 2007–2008, the old orchid house was renovated (Fig.6), improving the complex function with the summer coffee house. The Orchid House renovated on the basis of the new technical and technological possibilities takes the area of about 640 m², including 230 m² for the exhibition part, where as in the past, we can admire wonderful, blooming specimen of rare orchids or orchis (Fig. 2, 3, 4, 5), being in their charming and breathtaking scented surrounding (although there are species with repugnant scents). The other area is intended for the spacious base including the different climatic zones, proper for the particular species, serving their current cultivation.

The four-sided layout created by the greenhouses including the Orchid House and the coffee house, frames the internal square courtyard covered from the top, with the effective, textile „sail” spread with the use of the rope system on the pole, steel construction, creating the light roof letting in the air and the cosy interior, used as the outer coffee garden (Fig. 7). The element which additionally varies and enriches that space, the water area is included in it and creates the framework of the internal courtyard along the shining in the sun, glass walls of the orchid house (Fig. 8). Among the different gleams in the water, we can observe blooming white and violate water lilies with the shiny, dark green, oval leaves floating on the water surface, and among the stalks, the colourful fish. These

landscape and architectural combination of different shapes, transparency, greenery and flowers in different plans and scales, evokes the number of associations and forms the images that are merging into one another and create the original and peculiar atmosphere of that place.

4. CONCLUSION WITH THE THEORETICAL NOTE

To conclude, trying to assign that phenomena the systematic formula, within the „identity” „peculiarity of the architecture”; place; space, I would like to refer to the suggested by the prof. Z. Radziewanowski *model – thesis concerning the development of the human environment space. In that model it is accepted that the indispensability of the presence in the space of the settled elements-signs, representing the overlife values as the basic condition of the process initiation of human integration with that cultural environment are present* [4]. Materialy and idelistically rebuilt Łańcut Orchid House is such a peculiar element-sign.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Baniukiewicz E., *Park w Łańcucie*, Warszawa, Arkady 1972. brak ISBN
- [2] Libura H., *Percepcja przestrzeni miejskiej*, Warszawa, Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 1990. brak ISBN
- [3] *Miasta polskie 2009*, Warszawa, GUS 2011.
- [4] Radziewanowski Z., *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Kraków., Wydaw. PK2005 brak ISBN
- [5] Wojtowicz K.W., *Park w Łańcucie*, Rzeszów 1988.

O AUTORZE

Zainteresowania naukowe: „kameralność przestrzeni architektonicznej”.

AUTHOR'S NOTE

Scientific intereststs: 'coziness of architectural space'.

Kontakt | Contact: klewsk@prz.edu.pl